

АДАПТАЦІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна в Україні та запровадження воєнного стану завдало потужного руйнівного впливу не тільки на інфраструктуру, а й на економіку країни. Сфера освіти є однією з найбільш постраждалих від війни в Україні, яка постала перед новими викликами. За даними проведеного дослідження МОН України та Інститутом освітньої аналітики [4] в умовах повномасштабної війни та воєнного стану суттєвими викликами в сфері освіти визнано такі:

1. Загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження доступу до базових потреб людини [4]. За висновком експертів ЮНІСЕФ російський напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу життю й добробуту 7,5 млн українських дітей.

2. Масштабні руйнування освітньої інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики [4]. За даними інтерактивної карти Міністерства освіти і науки України [2], з 24 лютого 2022 року і до сьогоднішнього дня по всій території країни повністю зруйновано 45 закладів вищої освіти, а саме: в Миколаївській області – 25 закладів, Чернігівській області – 12, в Запорізькій області – 4, в Донецькій області – 2, в Сумській та Харківській по 1. Внаслідок бомбардувань та обстрілів зазнали пошкоджень 61 заклад вищої освіти, а саме: у Харківській області – 23, у Дніпропетровській області – 6, у Донецькій області – 6, у Миколаївській області – 5, у Чернігівській області – 4, у Запорізькій області – 3, в Житомирській області – 2, у Вінницькій області – 2, у Луганській області – 2, у Сумській області – 1, у Херсонській області – 1. Разом з тим, 33 заклади вищої освіти було переміщено до безпечних областей України, де відновили свою діяльність на базі іншого закладу.

3. Вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу [4]. З початку війни з України виїхало понад 60 тисяч іноземних студентів.

4. Зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту [4]. Відбулося поступове скорочення фінансування закладів вищої освіти в умовах війни. Освіта й наука в Україні завжди фінансувалися за залишковим принципом. Законом України «Про освіту» передбачається фінансування галузі у розмірі не менше 7 % ВВП [7]. Після повномасштабного

російського вторгнення на територію України на початку 2022 р. частину видатків на освіту було переспрямовано на задоволення потреб армії до резервного фонду державного бюджету. Унаслідок цього державні видатки на освіту зменшилися, відбувся загальний секвестр бюджету МОН у 2022 р. у розмірі 14,84 % від запланованих видатків, при цьому скорочення за програмами КВК 220 сягнуло 18,7 %, а КВК 221 – 13,45 % [4]. З метою відновлення фінансування закладів вищої освіти за ініціативи Президента України Володимира Зеленського засновано національну програму «UNITED 24» [6]. В рамках цієї програми для відновлення сфери освіти відкрито окремий рахунок Міністерству освіти і науки України для надходження коштів від міжнародних партнерів, юридичних та фізичних осіб для задоволення потреб освіти і науки (постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.2022 р. № 586).

5. Загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським студентам, порушення безперервності освітнього процесу [4]. Внаслідок повномасштабної війни право кожного громадянина на освіту, що гарантовано 53 статтею Конституції України [3] опинилося під загрозою. Повна або часткова руйнація закладів вищої освіти призвела до призупинення навчального процесу. Хоча більшість закладів вищої освіти поступово відновили навчальний процес та успішно провели вступну кампанію. Однак, для більшості здобувачів в умовах воєнного стану «освіта сприймається як дещо другорядне, адже своєрідну першість у цьому плані посідає безпека членів суспільства, що, у випадку зовнішньої агресії, досягається за рахунок боєздатності місцевих військових підрозділів» [5].

6. Втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій. Насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання [4].

7. Забезпечення безпеки усіх учасників освітнього процесу, одним з основних елементів якої стало встановлення постійного взаємозв'язку між студентами і викладачами в умовах війни. З метою організації безпечного проведення освітнього процесу університет удосконалює і розширює доступ здобувачів вищої освіти до отримання освітніх послуг.

8. Підвищення якості вищої освіти в умовах війни, розуміючи що в сучасних умовах саме вища освіта є тією зброєю, що допоможе в післявоєнному

відновленні країни. В цьому контексті важливим завданням університету є забезпечення максимально сприятливих умов навчання здобувачів, а саме: надання індивідуального графіка навчання, дистанційного доступу до навчальних занять тощо. Що є особливо актуальним для тих здобувачів, які зі зброєю в руках встали на захист України, перебувають на тимчасово окупованих територіях або є переміщеними особами.

9. Підтримка академічної мобільності здобувачів. Виїхавши на навчання закордон більшість здобувачів стикається з трьома основними проблемами: мовний бар'єр; академічна різниця; дефіцит підготовлених до роботи з біженцями викладачів. Для мінімізації вищезазначених проблем в Україні заснована програма «Ukrainian Global University» (UGU) для координаційної допомоги щодо вступу вітчизняних здобувачів у закордонні заклади вищої освіти. Ця програма «допомагає українцям вступити до іноземних навчальних закладів за умови, що випускники повернуться до України після навчання». Серед ЗВО, які беруть участь у цій програмі: Стенфордський університет; університет Пітсбургу; університет Торонто; університет Парижа (Пантеон-Сорбонна); заклади Німеччини, Італії, США, Канади й інших країн [1].

10. Подальший розвиток цифрових компетенцій, освоєння новітніх інформаційно-комунікаційних технологій для здобувачів та педагогічних працівників, що дасть змогу в разі потреби організувати освітній процес онлайн.

11. Підвищення професійних компетенцій викладача, серед яких на перший план виходить не тільки бездоганне володіння знаннями з навчальних дисциплін, високий рівень професіоналізму, але й психологічна стійкість в умовах воєнного стану, мобільність, гнучкість, удосконалення володіння сучасними інформаційними технологіями та інноваційними методами викладання.

Незважаючи на складі виклики, коли, за словами Президента України Володимира Зеленського «Окупанти визначили своїми ворогами культуру, освіту та людяність. І не шкодують для них ні ракет, ні бомб. Україна, яка прагне бути конкурентоспроможною в сучасному світі, має визначити освіту та науку своїми стратегічними сферами» [4]. Для досягнення цієї мети в умовах післявоєнного відновлення України МОН визначило довгостроковими пріоритетами розвитку вищої освіти в Україні: розвиток особистості та гідного працевлаштування; згуртування й підтримка демократичних цінностей; підготовка затребуваних фахівців і науковців; довіра освітній, науковій та експертній діяльності ЗВО; оптимізація мережі ЗВО і створення сучасного освітнього простору; забезпечення автономності ЗВО; інтернаціоналізація вищої освіти України; безперервна освіта як мейнстрім сучасності; синергія освіти та бізнесу [4].

Ключовими напрямками післявоєнного відновлення сфери освіти визнано: розвиток людського потенціалу; європейська інтеграція освіти та науки; адаптація освіти та науки до європейських стандартів у контексті реалізації статусу кандидата на членство в ЄС, зокрема гармонізація законодавчо-нормативного, інституціонального та методологічного забезпечення сфери освіти; розвиток науки й інновацій; розвиток професійної (професійно-технічної), дошкільної, загальної середньої, позашкільної, спеціальної й інклюзивної освіти; цифрова трансформація освіти та науки. Серед основних завдань розвитку вищої освіти в короткостроковому періоді зазначено наступні [4]:

1. Розв'язання проблеми зруйнованих, пошкоджених та переміщених ЗВО.

2. Запровадження фінансово-економічних, соціальних та гуманітарних стимулів для компенсації втрат кадрового складу ЗВО контингенту здобувачів, які вимушені були переміщуватися до безпечніших регіонів країни й за кордон (у т. ч. на навчання за кордоном).

3. Поширення практики формування державного замовлення на підготовку кадрів на заклади освіти всіх форм і видів господарювання, на навчально-виробничі підрозділи підприємств, центри професійного навчання Державної служби зайнятості тощо.

Список літератури

1. Вища освіта в Україні під час воєнного стану. URL: <https://it-kharkiv.com/vyshha-osvita-v-ukrayini-pid-chas-voyennogo-stanu/>

2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Освіта в Україні в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirm-OsvitaUkrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

4. Українська освіта в умовах війни : монографія / за наук. ред. С.О. Терепишого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.

5. Указ Президента України від 17.05.2022 р. № 344/2022 «Про невідкладні заходи щодо об'єднання зусиль для підтримки України».

6. Ольшанська О. В. Формування освітніх програм нового покоління в контексті підвищення автономії університетів/Вісник КНУТД: Зб. наук. праць. – К.: КНУТД, 2016. – С. 428–433.

7. Шевчук І.Б., Шевчук А.В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. №39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>